

begyakorlásban nem részesült, komolyan be is lehetne számítani, egyúttal pedig egy kis hatalmi eszközül is fel lehetne használni, hogy a benne előforduló szavakkal a tanulót a preparacio lelkiismeretes elvégzésére szorítsuk. Ha a lapozást megtiltjuk, annak sincs semmi akadálya, hogy az iskolai dolgozatot is belőle ne írassuk.

Addig, míg megfelelő gyakorlókönyvünk nincs, a régibb rendszerű könyvekből való fordítás s az átalakítások ellenére legtöbbször a dolgozatírás is csak kínos s a tanuló önbizalmát romboló munka, mint általában oly célok hajhászása, amelyek megvalósítására hiányoznak az eszközeink. Írásbelinek addig jobb lesz a tanárnak a szókinchez alkalmazkodó s ismeretes nyelvi tényekre támaszkodó extemporaleja, vagy ahol hosszabb kapcsolatok áttekintése szükséges, ugyanilyen sokszorosított szövege. Hisz az ismeretes porosz rendelet (Országos Középisk. Tanáregyes. Közl. XLV., 390. s k. l.) az extemporale nem elvi okoknál fogva szorította meg, tulajdonképpen nem is szorította úzását szűkebb körre, csak az *elbírálását* korlátozta. S ezt azért, mert a tanárok — ott erősebb hagyományai lévén az ars scribendi tanításának mint nálunk — nehézségeiket még most is szükségtelenül fokozták, az osztályozásnál csaknem egyedül irányadónak vették s ezzel a tanulók és szülők rémévé tették; ez persze a náluk is megváltozott céllal össze nem egyeztethető. A mérsékelt követelményekkel fellépő extemporálét sem methodikai, sem pszichológiai szempontból gáncs nem érheti; az marad a gyakorlásnak régi kitűnő eszköze s az elbírálásnak ma is egyik számbavehető alapja.

Zárom fejtegetéseimet. Merész reformgondolatok helyett inkább azt a gyakorlatot próbáltam néhány felületen vonással megrajzolni, amelyet pszichológiai megfontolások és az iskolai tapasztalatok a legcélszerűbbnek bizonyítanak s amely részben már kifejeződött, részben azon az úton van. De hogy ez az eljárás igazán s mindenütt testet ölthessen, ahhoz kettő szükséges: jó, a célhoz szabott tankönyvek s a helyes elvek általános elterjedése. Az elsőre nézve a próbálkozások máris elég szép eredményt mutatnak; a második érdekében, azt hiszem, elérkezett a latin nyelvtanítás részletes magyar methodikája megírásának az ideje.

STAUD JÁNOS.

A ZENETANÍTÁS ÜGYE MAGYARORSZÁGON.

Kétségtelen dolog, hogy a magyar nemzetnek egyik legsajátabb, legeredetibb tulajdona — a zenéje. Ez a nemzeti kincs sokkal kevesebb gondozásban részesül, mint amennyit nemzet-télyegző voltánál fogva megérdemel. Oka ennek, hogy nemzetünk századok óta ostrom-

állapotban él; s a vezető elméket ennél fontosabb és életbevágóbb kérdések foglalják el.

Ez a körülmény magyarázza meg azt a homályt, mely a magyar zene elméletét és történetét körüllegi; azt a bizonytalanságot, mely a cigány- és magyar zene közé ékelődött; s azt a nem egészséges viszonyt, melyben a magyar zene a nemzetközi zenével él.

Pár év óta örvendetes haladás észlelhető a zenetanítás terén. De ezt is inkább az általános nevelési és módszertani elvek fejlődésének s az abból folyó hatásnak lehet köszönni s nem valamely belülről támadó művészi szükség-érzetnek, annál kevésbé tán valamely öntudatos politikai belátásnak, a mely észrevette volna, hogy a nemzetben szunnyadó eredeti képességek felélesztésének és kifejtésének nemzet-fentartó ereje van.

Igazolni lehet ezt azzal a sajnálatos körülménnyel, hogy a zenetanítás terén legújabbán jelentkező felbuzdulásban a legjobb akarattal sem fedezhetjük fel azt a vezető gondolatot, azt a minden intézményt egyformán értékelő s egységes célra törő szándékot, mely minden öntudatos törekvésnek elengedhetetlen feltétele. Innen van, hogy a zenetanítás némely kevésbé fontos intézményei sokkal előbbre haladtak, mint azok, melyek, úgy művészi, mint nemzeti és általános műveltségi szempontból is, a legkiválóbb gondot érdemelnék. Innen van, hogy egyes fontos intézmények, melyeknek tulajdonképpen a zenetanítás középpontjában kellene állniok, úgyszólván teljesen kisikkadnak ebből a feladatból. De a fejletlenséget leginkább mutatja, hogy az egyes zenetanítási intézmények céljával és rendeltetésével legtöbbször maguk a szakemberek sincsenek egészen tisztában, a nagy közönséget pedig állandó sötétség veszi körül.

Úgy gondolom tehát, nem lesz egészen felesleges dolog: egy rövid áttekintést nyújtani a magyar zenetanítás jelen állapotáról. Ha már eljött az idő, hogy bár szórványosan és véletlenszerűleg, de mégis fel-felvetődik a lelkekben a zenetanítás ügye, nézzük meg: mink van s lássuk: mit tehetnénk érdekében — ha erőnk s időnk engedné.

A magyar zenetanítás múltjából jelen célunkhoz képest elég annyit tudnunk, hogy a jelenlegi össze-vissza állapot gyökerei Mária Terézia tanítási reformjáig nyulnak vissza. Azelőtt az egész tanítás ügye egyházi feladat lévén, a zenetanítást nálunk is az egyház intézte a maga különös céljai szerint, mint azt Európaszerte találjuk. Mikor Mária Terézia alatt a tanítás ügye *ecclesiasticumból politicummá* lett, a zenetanítás egyszerűen kimaradt úgy az első, mint a második *Ratio educationis*ből, a mi azt jelenti, hogy az állam a zenetanítást *magánügynek* tekintette.

Mennyire volt ez helyes vagy helytelen, annak fejtegetése nem lehet most feladatomban. Hogy ez intézkedésnek micsoda végzetes következményei lettek a zenetanításra és általában a magyar zenére nézve, azt is csak éppen jelezni kívánom.

A zenetanítás ugyanis ezzel az intézkedéssel nem szűnt meg, hanem egyszerűen elzüllött. Az egyes egyházak a maguk iskoláiban tovább is tanították a zenét, de csak kényszerűségből, amennyiben a vallás tanításával és a vallásos élettel kapcsolatban nem lehettek el nélküle. A zene képző és nevelő erejét azonban teljesen figyelmen kívül hagyták s különösen a zenetanítás módszerében oly mélyre süllyedtek, hogy onnan mind máig nem tudunk a felszínre vergődni.

Még végzetesebb lett az eredmény más irányban. A művelt nagy közönség részint divatból, részint művelődési ösztönből, ragaszkodott tovább is a zenetanításhoz s ehhez képest csakhamar ellepték a művelt családok kastélyait s a népesebb városok polgári házaít az idegenből jövő, leginkább német és cseh zenetanítók. Ezek alapítják nálunk az első zeneiskolákat s így az általános zenei műveltség terjesztésében nagy az érdemük; de viszont nekik köszönhetjük, hogy a zenei szaknevelés nálunk mind máig nem tudott teljesen magyarrá lenni.

Ennek a két körülménynek eredője a mai tarka állapot. Tarkasága legjobban kitűnik, ha számbavesszük: kik és micsoda tényezők foglalkoznak ma nálunk zenetanítással?

Jelenben a zenetanítás tényezői Magyarországon: a *muzsikus cigány*, a *zenész őrmester*, az okleveles és nem okleveles *magántanítók* egész raja, a különböző nyilvános és nem nyilvános *magán, községi, államszégyes és nem államszégyes zenekonzervatóriumok*, élükön a magyar királyi *zeneakadémia*; továbbá: az *óvoda, elemi népiskola, a középiskolák* különböző fajtái, a *tanítóképző és az egyetem*.

Ember legyen az a szülő, aki e sokféleségben el tud igazodni. Pedig neki ezek között választania kell, mivelhogy tisztán az ő magánügye a zenetanítás. S valóban naponkint azt tapasztaljuk, hogy a nagy közönség e tényezők között csakugyan nem tud eligazodni, mivelhogy nem ismeri azoknak sem rendeltetését, sem célját, s a mi a legnagyobb baj: a legtöbbször jó maga sem tudja, hogy mit akar.

Hogy ebben a kérdésben eligazodhassunk, meg kell gondolnunk, hogy a zenetanításnak két ága van: egyiket *általánosnak* mondhatjuk, a másikat *szakszerűnek*. A *szakszerű* zenetanítás főképpen *előadókat, tanítókat* termel, tehát olyanokat, akik a zenének akár elméleti, akár gyakorlati részében úgynevezett szakemberek kívánnak lenni. Az *általános* zenetanítás *hallgató, befogadó* közönséget nevel s a zenét úgy tekint, mint az általános emberi műveltség egyik ténye-

zójét, melyre minden művelt embernek legalább ennyiben szüksége van.

Már most könnyű felismernünk, hogy a szakszerű zenetanítást a felsorolt tényezők első csoportja képviseli, az általános zenetanítást pedig a második csoport.

Egy percig sem kételkedhetünk abban, hogy e kétféle zenetanítás közül a szakszerű a fontosabb; nemcsak általános zeneművészeti és zenetudományi szempontból, de azért is, mivel ez termeli a zenetanítókat s így tisztára ezen fordul meg az általános zenei nevelés minősége is.

Mégis azt tapasztaljuk, hogy a zenei szaknevelés nálunk még annyi gondozásban sem részesül, mint az általános. Van ugyan egy intézetünk, a magyar királyi zeneakadémia, amely bőven el van látva anyagiakkal is, szellemiakkal is; de annál szegényebbek mind a kétfőben az országban elszórt zenei szakiskolák százai. Az állam szinte negyven évvel ezelőtt alapított egy minta intézetet olyan keretekkel, hogy annak fentartása felemésztett minden erre a célra szolgáló anyagi támogatást; és így az *egy* minta mellett lett *száz* koldus intézet, a mely évről-évre fogadja a tanerőit, mint a cselédet szokás; amely nem ad nyugdíjat még az igazgatónak sem, ellenben olyan fizetést nyújt a tanítványoktól begyűlt óradíjából, aminőre ma már egy jóra való munkás rá sem néz.

Az ország legtöbb zenei szakiskolájában nincs semmiféle tanítási terv, hanem kiki azt tanít, ami éppen jól esik. Néhány magasra törő intézet a magyar királyi zeneakadémia tantervét követi, de inkább kényelemből, mint okosságból, mert nem gondolja meg, hogy ami szabad Apollónak, nem szabad Marsiásnak, s aminek szükségét érzi Jeruzsálem, szalad attól Makó.

Az ország minden zenei szakiskoláján megérzik az az egyoldalúság, hogy a gyakorlati és elméleti tanítás egymással nem tart lépést. A zenei szaktanítás, igen csekély kivétellel, nem áll egyébből, mint a különböző hangszerek tisztán technikai gyakoroltatásából. Ahol lát-szatra másként van, ott is kellő ellenőrzés híján a jó szándék papíron marad.

Bár egy pár év óta öröndetes haladás mutatkozik zenei szakiskoláinkban a magyar nemzeti szempontot illetőleg, e tekintetben sem lehetünk még egészen nyugodtak. A jó szándékot most már a magyar királyi zeneakadémiától sem lehet eltagadni, mert egy pár év óta, főleg az ifjabb tanítónemzedék, eléggé nem dicsérhető bátorsággal és buzgósággal igyekszik e tekintetben a múlt hiányait helyrehozni. De éppen e jóakarató törekvések mutatják, hogy a nemzeti szempontnak a zenei szakoktatásban való érvényesítése sokkal nehe-

zebb feladat, mint aminőnek első tekintetre látszik. A magyar zene elméletének és történetének s a jelenben élő magyar népi zenének sokkal mélyebb és igazabb ismerete szükséges, mint aminővel zenei szaktanítóink rendelkeznek. Ezeknek alapos ismerete nélkül magyar-nak fogadtatják el az idegent, s ami nagyobb és gyakoribb baj: idegen formába szorítják a magyar zenei anyagot s ezzel egyszerűen meghamisítják a magyar zenét.

Csak éppen jelezni kívántam ezekben zenei szakoktatásunk anyagi és szellemi bajait, amelyeknek egyetlen orvosságuk van: a nagyobb városok intézeteinek teljes államosítása, a kisebbeknek pedig olyan mérvű segélyezése, hogy annak révén az állami felügyelet mindenütt érvényesíthető legyen.

Egy régebben felmerült eset alkalmából úgy tudom, hogy a kultuszminiszterium illető szakosztályában a zeneintézetek államosításának nincsenek barátai, azon a címen, hogy a művészeteknek szabad levegőre van szükségük s az egyes zenei intézeteket sem lehet az államosítás békóiba verni.

Kétségtelen dolog, hogy ez a felfogás csak félreértésen alapulhat. Mert csupán félreértéssel lehet a *zenetanítást* és *zeneművészetet* egyazon fogalomnak venni. És csakis félreértésből lehet azt gondolni, hogy a zenei szakiskolák kellő anyagi ellátása és megfelelő szellemi vezetése kárára volna a zeneművészet szabadságának. Meg aztán: hogyan illeszkedik bele ebbe az elméletbe a magyar királyi zeneakadémia?

A zenei szakiskolák államosítása, illetőleg segélyezése és ellenőrzése megtörténhetik a művészet szabadságának érintése nélkül. És ennek előbb-utóbb meg is kell történnie, ha azt akarjuk, hogy zeneoktatásunk területéről két teljesen, oda nem való elem: a muzsikuscigány és a zenész-örmcster, végkép eltűnjön és ha valamit adunk arra, hogy a magyar zene és magyar zeneművészet az általános magyar nemzeti műveltségnek szerves kiegészítő része legyen.

A zenei szakoktatásnál valamivel jobban áll az általános zenei nevelés, mert ezen a téren történt már valami. De éppen azért, itt tűnik ki leginkább a céltalanság és tervnélküliség.

Kezdődik ez az óvodai énekkel, amelyekről csak annyi a megjegyzésem, hogy valaha, az óvodák életbe lépése idején, legmelegebb ágyai voltak Magyarországon a németesítésnek. A *Fröbel*-féle gyermekertek révén annyi német gyermek-dallam és annyi idegen, főleg német rítmusú dal évődött bele a magyar gyermeki lélekbe, hogy attól mind máig teljesen megszabadulni nem tudtunk; sőt ennek az idegen zenei hatásnak még a tiszta magyar népi zenében is észrevehető nyoma maradt.

E tekintetben ma sem lehetünk egészen nyugodtak. Még leginkább megnyugtathat az a körülmény, hogy az óvoda fölött álló elemi népiskolai énektanítás minden zenetanítási intézményünk közt a leg-erősebben áll s a nemzeti szempontot illetőleg sem mutat semmiféle hiányt.

Az öntudatos, vagyis módszeres, hangjegyszerinti népiskolai énektanításnak Magyarországon majdnem félszázados multja van. De a legujabb időkig az a feltűnő baja volt, hogy a tantervben és tankönyvekben lefektetett módszeres elveket az élet és a gyakorlati tanítás nem hajtotta végre, mivel azok nem igen számoltak a lehetőséggel és a körülményekkel s így elmélet és gyakorlat között lassanként olyan szakadás állott be, amely eleve lehetetlenné tett minden haladást.

Az 1905-ben kiadott népiskolai énektanítási tervezet és utasítás nemcsak ezen a bajon segített, de tudományos, módszeres, pedagógiai és nemzeti szempontból egyaránt európai színvonalon áll. És hogy nem marad frott malaszt, már is bizonyoságot nyerhetünk a tanterv alapján létrejött jobbnál jobb tankönyvekből s abból a körülményből, hogy hasonló szellemben és tökéletességgel vannak rendezve a tanítóképzők s így biztosítva vannak a tanterv végrehajtói: az elemi iskolai énektanítók.

Kellő módon történt gondoskodás a polgári iskoláról is; csak éppen a tulajdonképpeni középiskolával: a gimnáziummal és reáliskolával nem törődött senki.

Amennyire rendezett állapotban van a népiskola, polgári iskola és a tanítóképző, éppen annyira lehetetlen a középiskolai énektanítás helyzete. A képtelenséget legjobban bizonyítja az a furcsaság, hogy a négy elemi osztályt végzett parasztfiú több és alaposabb zenei ismerettel megy ki az életbe, mint az érettségit tett középiskolai tanuló, jöllehet ez utóbbiból toborzódik a magyar művelt közönség zöme.

Ez a szégyenletes állapot azért nem mutatkozik a maga teljes valóságában, mert letakarva tartja egy jóhiszemű hazugság s lehet, hogy az intéző körök is emiatt nem látnak ebben a dologban eléggé világosan.

Meg kell tehát legelőbb is állapítanunk azt, hogy a középiskolai énektanításnak semmiféle törvényes biztosítéka nincs. A legujabb középiskolai állami tanterv teljesen megfeledezett róla s ezzel elvette az énektanításnak még azt a kevés becsületét is, mely egyes felekezetek iskoláiban addig megvolt.

Érdekes azonban, hogy azért nem találunk olyan középiskolát, amelynek értesítőjében az énektanításról szó ne esnék. És ezt nem annak a pár ministeri rendeletnek (pld. 23,982/1892. és 29,972/1892. sz.)

kell köszönnünk, melyek az énektanítást az iskolák meleg érdeklődésébe ajánlják, sőt egyik kilátásba helyezi az éneknek rendes tárgyként való bevezetését legalább a négy alsó osztályba; — hanem a középiskolai énektanításnak jelenben észlelhető mértékét és formáját létre hozta a szükség, az életnek kényszerűsége.

Tudvalevő, hogy minden középiskola rendez úgynevezett iskolai ünnepeket; ezek érdekében szüksége van úgynevezett ifjúsági ének- és zenekarokra, amelyek csakugyan minden intézetben több-kevesebb szerencsével szervezve is vannak. És ezek vígan működnek is, anélkül, hogy rendszeres, hangjegyszerinti énektanításba részesülnének az énekkar tagjai. Hogy ez micsoda lélekölő barbárság és micsoda pedagógiai képtelenség, csak az tudja igazán megítélni, aki kénytelen volt (mint én is) évek hosszú során keresztül ebben az állapotban vergődni.

Eltekintve attól, hogy az iskolai ének- és zenekarokban természetszerűleg a középiskolák növendékeinek csak egy kisebb hányada vehet részt, szeliden szólva, jóhiszemű önámítás azt hinni, hogy az iskolai ének- és zenekarok pótolják, vagy éppen helyettesítik a középiskolai énektanítást. Ezek a rendszeres énektanításnak nem *kezdetei*, hanem *végző céljai és eredményei*; s ahogy ma történik, egyszerűen lélektani és módszertani képtelenség.

Ennek az állapotnak túrhetetlenségét igazolja néhány állami intézet, a mely a tanterv ellenére is rendes tárgyként bevezette az éneket az alsóbb osztályok egyikébe-másikába; de természetesen csak azért és csak annyiban, hogy leplezze némileg azt a kiáltó képtelenséget, melynek felismeréséhez nem szükséges semmi különösebb zenei tudás, csak éppen kellő pedagógiai érzék.

Sokkal gyökeresebben segített ezen az állapoton a református egyház, amely gimnáziumai számára egészen külön, önálló énektanítási tervet és utasítást készíttetett. Számbavette a zeneelmélet elemeiből, a zeneművészet forma- és alaktani részéből, az általános és magyar zenetörténetből azokat az ismereteket, melyekre minden művelt embernek szüksége van. Ezt az anyagot a négy alsó osztályban heti két, a négy felső osztályban heti egy-egy órán taníttatja. Hogy minő eredménnyel, attól függ, milyen középiskolai énektanítókat bocsát rendelkezésére az állam.

Ezek a középiskolai énektanítók megvannak már 1896 óta. Azóta megváltozott a minősítésük is, csak éppen tantervük és tankönyvük nincs, a mely szerint tanítsanak az állami intézetekben s aztán elfogadható fizetésük és nyugdíjuk sincs, — de egyébként mindennel jól el vannak látva.

Így állván a dolgok a középiskolai énektanításnál, vajjon mit

szóljunk a zenetanításnak egyetemi feladatairól? Tudományos, művészeti és nemzeti érdekek kapcsolódnak az egyetemi zenetanításhoz, de mivel ebből a nemből ez idő szerint nincs egyebünk, mint egy három év előtt meghirdetett és azóta függőben tartott rendkívüli zenetörténeti tanszék, a róla való elmékedést elhagyom jobb időkre.

Hiszen az eddigi vázlatos megjegyzésekből is eléggé kitűnik, milyen sokféle ága-boga van annak az élő szervezetnek, melynek összefoglaló elnevezése: a magyar zenetanítás. Hiába nem foglalkoznak vele a hivatalos intéző körök, — az élet, a társadalom, az ember művelődési ösztöne, még a divat is, ezer és ezer szállal köti magát hozzá. Ez alatt a szó alatt: magyar zenetanítás, ezer meg ezer ember lakik, a ki belőle meríti élelmét, ruházatát. S. mellette és körülötte a szülőknek és gyermekeknek újabb ezrei állanak, a kik divatból vagy ösztönből időt, erőt és pénzt áldoznak érte.

Ha a zenetanítás tervszerű rendezése és állami gondozása mellett nem szólanának tudományos, művészi és nemzeti szempontok, egyedül ennek a társadalmi vonatkozásnak is elég erősnek kellene lennie ahoz, hogy ez az ügy a mostaninál jobb elbánásban részesüljön.

SEPRÓDI JÁNOS.